

3. Дифференциальная психофизиология мужчины и женщины. – СПб.: Питер, 2003. – 544 с.:ил. – (Серия «Мастера психологии»).
4. Климов Е.А. Психология профессионализма. / Е. А. Климов – М.: Ин-т практич. психологии. – Воронеж.: «МОДЭК», 1996. – 128с.
5. Клецина И.С. Самореализация личности и гендерные стереотипы // Психологические проблемы самореализации личности. Вып.2. / И.С. Клецина – СПб.: Изд-во Спб ГУ, 1998. – 188-202с.
6. Леонтьев Д.А., Шелобанова Е.В. Профессиональное самоопределение как построение образов возможного будущего // Вопр. Психологии. – 2001. – №1. – С.57-65.
7. Панок В.Г. Основи практичної психології: Підручник для студ. вищих навч. закладів / В.Г. Панок, Т.М. Титаренко, Н.В. Чепелева та ін. – 2 вид., стер. – К.: Либідь, 2001. – 536 с.
8. Титаренко Т.М. Життєвий світ особистості: у межах за межами буденності. / Т.М. Титаренко – К.: Либідь, 2003. – 376с.
9. Цуканов Б.Й., Страцинська І.А. Метрика життєвого шляху творчої особистості / Б.Й. Цуканов, І.А. Страцинська // Психологія і суспільство. – 2001. - № 2. – С. 18-25.

References

1. Bern Sh. Gendernaja psihologija. – / Sh. Bern – SPb.; M., 2001 – 247s.
2. Hovorun T., Kikinedzhi O. Stat' ta seksual'nist' : psykholohichnyy rakurs : Navch. Posibnyk. – Ternopil' : Navchal'na knyha / T. Hovorun, O. Kikinedzhi – Bohdan, 1999. – 384s.
3. Differencial'naja psihofiziologija muzhchiny i zhenshiny. – SPb.: Piter, 2003. – 544 s. : il. – (Serija «Mastera psihologii»).
4. Klimov E.A. Psihologija professionalizma. / E.A. Klimov – M.: In-t praktich. psihologii. – Voronezh : «MODJeK», 1996. – 128s.
5. Samorealizacija lichnosti i gendernye stereotipy // Psihologicheskie problemy samorealizacii lichnosti. Vyp.2. / I. S. Klecina– SPb.: Izd-vo Sp b GU, 1998. – 188-202 s.
6. Leont'ev D.A., Shelobanova E.V. Professional'noe samoopredelenie kak postroenie obrazov vozmozhnogo budushhego // Vopr. Psihologii. – 2001.- № 1. – 57-65 s.
7. Panok V.H. Osnovy praktichnoyi psykholohiyi : Pidruchnyk dlya stud. vyshchych navch. zakladiv / V.H.Panok, T.M.Tytarenko, N.V.Chepelyeva ta in. – 2 vyd., ster. – K.: Lybid', 2001. – 536 s.
8. . Zhyttyevyy svit osobystosti: u mezhakh za mezhamy budennosti. / T. M Tytarenko – K.: Lybid', 2003.- 376 s.
9. Cukanov B.J., Stracins'ka I.A. Metrika zhitteвого shljahu tvorchoї osobistosti / B.J. Cukanov, I.A. Stracins'ka. // Psihologija i suspil'stvo. – 2001. - № 2. – 18-25 s.

Резюме. В статье представлены и обоснованы результаты исследования влияния гендерных отличий на процесс формирования жизненной перспективы и карьерного роста старшеклассников.

Ключевые слова: гендер, жизненная перспектива, карьерный рост, старшеклассники.

Summary. The article deals with specific features of the process of the life outlook forming and career growth at the young age. Elicited were the basic social and psychological factors affecting the way of self-determination and governing the appropriate choice of the individual's life outlook in early years.

Key words: vital prospect of the person, a way of self-determination, career growth, early years.

УДК 316.6:[364.622:331.56]

О.В. РУДЮК

ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ ЯК КОПІНГ-РЕСУРС ПОДОЛАННЯ КРИЗИ БЕЗРОБІТТЯ

Статтю присвячено обґрунтуванню концептуального потенціалу поняття «психологічне здоров'я» як одного з важливих психологічних конструктів для фіксації процесів, які розгортаються у площині подолання кризових життєвих ситуацій. В рамках теоретичного дослідження було розглянуто ресурсний потенціал подолання кризи зайнятості у безробітних з позиції аналізу їх особистісних ресурсів, а також запропоновано підхід, який дозволив вивчати ресурсні кондиції особистості у формі цілісного, інтегрального утворення.

Ключові слова: психологічне здоров'я, подолання, копінг-ресурси, криза безробіття, особистість.

Постановка проблеми. Наукова рефлексія кризового стану, в якому сьогодні перебуває вітчизняна сфера зайнятості, і проблем, які переживає особистість у зв'язку з втратою або відсутністю зайнятості, дозволяє виділити її центральний кризовий феномен – безробіття. Супроводжуючись, як правило, погіршенням соціального, матеріального статусів і психологічного благополуччя особистості, воно об'єднує у своїй структурі не лише деприваційні психологічні ефекти, але і процеси адаптації, саморегуляції, самоорганізації і подолання.

У розумінні змістових параметрів процесу подолання кризових життєвих ситуацій (безробіття безумовно в їх числі), які зумовлюють його ефективність, особлива роль належить ресурсам особистості, або

копінг-ресурсам. Тому проблема пошуку і актуалізації копінг-ресурсів, які допомагають особистості подолати критичні, кризові ситуації, залишається затребуваним питанням як психологічної теорії, так і практики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній і зарубіжній науково-психологічній традиції концептуалізація поняття «ресурси» відбувається в рамках різних теоретичних підходів, які оперують його численними термінологічними аналогами: «особистісні ресурси», «психологічні ресурси», «адаптаційні ресурси» тощо. Аналіз сучасного стану розробки ресурсної проблематики показав, що поняття «ресурсу» стало ключовим при вивченні стратегій життя (К. Абульханова, Л. Анциферова, А. Кронік, Ю. Резнік, Е. Смірнов), феноменології особистісного та людського потенціалів (Г. Зараковський, М. Каган, Т. Корнілова, Д. Леонтєв, Г. Степанова, П. Щедровицький), аспектів самоорганізації, саморегуляції діяльності та поведінки (А. Дьомін, Л. Дика, Т. Крюкова, В. Моросанова, К. Муздибаєв, К. Осницький, Е. Сергієнко, А. Фомінова), можливостей та засобів подолання стресу (П. Балтес, В. Бодров, Р. Лазарус, С. Хобфолл).

Аналіз тематичної літератури дозволив виокремити в якості основних ресурсів цілий шерег характеристик особистості і середовища: світогляд (І. Шкуратова, Е. Анненкова); тип темпераменту, мотивацію досягнення, інтернальність (Л. Анциферова, Л. Деметій); когнітивні здібності як засоби переробки інформації (В. Бодров); оптимізм, обдарованість (К. Муздибаєв, Ю. Постилякова); життєстійкість (С. Мадді, С. Кобаса, Л. Анциферова, Л. Александрова); соціальні групи, до яких належить особистість (Т. Крюкова, Е. Нікітіна) тощо.

Як можна побачити, операціоналізація в якості ресурсів різних особистісно-середовищних характеристик зумовлена, в першу чергу, різними концептуальними позиціями самих дослідників щодо досліджуваного явища. Більше того, такий «парціальний» підхід щодо диференціації ресурсів не «працює», коли мова йде про вивчення такого складного за своєю структурною архітектонікою та індивідуального за своїми динамічними і результативними параметрами процесу як подолання кризових життєвих ситуацій.

Ми вважаємо, що в якості копінг-ресурсу може виступати як будь-який з параметрів зовнішнього середовища, так і будь-яка характеристика особистості, якщо вони здатні здійснити вплив на вирішення задач копінг-поведінки. Підтвердження коректності такої дослідницької позиції знаходимо у А. Богомолу, який робить аналогічний висновок у відношенні особистісних копінг-ресурсів: «властивість особистості набуває якості ресурсу лише в контексті адаптаційного процесу. Тобто позначити властивість особистості як ресурс – означає співвіднести її з умовами протікання і задачами адаптаційного процесу. В цьому сенсі всі індивідуально-психологічні характеристики особистості в тій чи іншій мірі в різних умовах можуть виступати в якості ресурсних» [1].

В нашому дослідженні буде розглянуто ресурсний потенціал подолання кризи зайнятості у безробітних з позиції аналізу їх особистісних ресурсів. Вочевидь, тут необхідні поняття, які дозволять репрезентувати ресурсний потенціал цілісної особистості, а не окремих її парціальних характеристик, забезпечать вивчення її ресурсних кондицій у формі цілісного, інтегрального утворення.

Таким потенціалом, на нашу думку, володіє концепт *психологічне здоров'я*, який в якості особистісного копінг-ресурсу забезпечить репрезентативну методологічну основу для розуміння змістових і результативних параметрів подолання кризи зайнятості у безробітних.

Мета статті полягає в обґрунтуванні концептуального потенціалу поняття *психологічне здоров'я* особистості як копінг-ресурсу подолання кризи безробіття.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні вивчення ресурсів особистості в аспекті подолання кризових життєвих ситуацій (копінг-ресурсів) відбувається в рамках проблеми копінгу. В більшості робіт, присвячених проблемі копінгу, психологічна операціоналізація поняття «копінг-ресурсів» здійснюється в рамках кількох дослідницьких підходів, в яких:

– «під копінг-ресурсами розуміються відносно стабільні особистісні і соціальні характеристики людей, які забезпечують психологічний фон для подолання стресу і сприяють розвитку стратегій стрес-долаючої поведінки» [1];

– «під копінг-ресурсами розуміють внутрішні і зовнішні змінні, що сприяють психологічній стійкості в стресогенних ситуаціях» [3, с. 222];

– «копінг-ресурси розуміють як значимі матеріальні засоби (матеріальний прибуток) і нематеріальні конструкти (бажання, цілі, ідеї, переконання), зовнішні (соціальна підтримка, сім'я, друзі, робота) і внутрішні – інтерперсональні змінні (самоповага, професійні вміння, самоконтроль, життєві цінності), стан душевного і фізичного благополуччя, вольові, емоційні і енергетичні характеристики, які необхідні (безпосередньо або опосередковано) для подолання реальних або можливих життєвих стресів» [3, с. 232];

– «під копінг-ресурсами розуміють індивідуально-психологічні ресурси, до яких відносять характеристики і властивості особистості, а також соціально-психологічні ресурси, під якими розуміють переваги, які дають гроші, соціальна підтримка (соціальні взаємозв'язки і взаємовідносини), соціальні навички і влада» [9].

Незважаючи на існуючі в психологічній науці підходи до розуміння ресурсів особистості, саме поняття «ресурсу» як психологічна категорія представляється недостатньо розробленим. Відповідно, сучасній психології бракує єдиної усталеної теоретико-концептуальної рамки вивчення проблеми копінг-ресурсів конструктивного подолання кризових життєвих ситуацій.

В якості робочої дефініції поняття «ресурсу» в контексті досліджуваної проблеми скористаємось визначенням російської дослідниці стресу Н. Водопьянкової [3]. Автор пропонує наступне визначення ресурсів:

це «внутрішні та зовнішні зміни, що сприяють психологічній стійкості в стресових ситуаціях; емоційні, мотиваційно-вольові, когнітивні та поведінкові конструкти, які людина актуалізує для адаптації до стресових складних життєвих ситуацій, засоби (інструменти), що використовуються для трансформації взаємодії зі стресовою ситуацією».

Лейтмотивом даного визначення є ідея про інтегральний базис особистісних компетенцій (як інтеграції емоційних, мотиваційно-вольових, когнітивних та поведінкових конструктів особистості) подолання стресової ситуації, що співвідноситься з нашими уявленнями про важливість врахування у процесі подолання кризових явищ не парціальних особистісних ресурсів, а інтегрального ресурсного потенціалу цілісної особистості.

З огляду на це, логіка аналізу заявленої проблеми спонукає нас до необхідності теоретичної верифікації конструкту *психологічне здоров'я*, яке в якості інтегрального копінг-ресурсу особистості дозволить забезпечити змістовну конкретизацію якості інтегрального особистісного резерву подолання кризових життєвих ситуацій.

Теоретичний фундамент, який дозволить вести пошук у річищі заявленої проблеми, закладений у положенні про високу значимість копінг-ресурсів особистості для процесу формування і використання механізмів подолання (А. Аведисова, Дж. Амірхан, Б. Ананьєв, В. Бодров, Н. Ликова, Н. Сирота, Э. Фромм, А. Чазова, В. Ялтонський та ін.).

Наше розуміння суті поняття *психологічного здоров'я* в аспекті досліджуваної проблеми максимально змістовно співвідноситься з позицією О. Селезньова, у якого цей конструкт комплексно характеризує психологічний механізм захисту особистості від психосоматичних захворювань, виступаючи психологічною системою безпеки, особистісним динамічним потенціалом розвитку духовності [2].

Доволі евристичним і таким, що відповідає завданням нашого дослідження, є підхід В. Корольчук до вивчення проблеми стрес-долаючої поведінки на основі виокремлення такої особистісної характеристики як стресостійкість [5]. Автор визначає поняття «стресостійкості» як структурно-функціональну, динамічну, інтегративну властивість особистості, як результат трансактного процесу зіткнення індивіда зі стресогенним фактором, що поєднує в собі когнітивну репрезентацію, об'єктивну характеристику ситуації та вимоги до особистості. На думку вченої, адекватність оцінки ситуації та власних ресурсів визначає інтенсивність реакцій, спрямованих особистістю на зміну компонентів стресової ситуації, зміну ментальної репрезентації, системи атитюдів, мотиваційної, вольової орієнтації, копінгової стратегії, які здійснюються через провідну її функцію – функцію когнітивно-феноменологічної перспективи та її окремих структурних компонентів, що зумовлюють рівень стресостійкості під час і після травматичних подій. На нашу думку, конструкт *стресостійкості* виступає феноменальним атрибутом психологічно здорової особистості, що відкриває можливості для використання його в якості важливого ресурсного компоненту конструктивного подолання кризи безробіття.

М. Джахода, розглядаючи критерії психологічного здоров'я, звертає увагу на позитивну установку щодо своєї особистості, духовне зростання і самореалізацію, незалежність і самодостатність, адекватність сприйняття реальності і компетентність у подоланні викликів оточуючого світу [11].

У роботі І. Шкуратової і Е. Анненкової представлено ґрунтовну класифікацію особистісних ресурсів подолання кризових ситуацій [10]. Дослідники об'єднали основні особистісні ресурси у п'ять груп: 1) світогляд та вірування людини, сила духу; 2) інтелект, креативність, інтерес до світу; 3) системи навичок, умінь, знань; 4) енергетичний ресурс; 5) властивості особистості, спрямовані на протистояння руйнівним діям (життєстійкість, цілеспрямованість, оптимізм, локус контролю і т.д.).

В аспекті обґрунтування концептуального потенціалу поняття *психологічного здоров'я* як інтегрального особистісного копінг-ресурсу подолання критичних життєвих ситуацій важливо зазначити, що у категорію «енергетичний ресурс» авторами були включені фізичне і психологічне здоров'я особистості.

За словами О. Двіжоної [4], яка опрацювала різну літературу з даного питання, психологічне здоров'я – це стан балансу між різними аспектами особистості людини (Р. Ассаджолі); баланс між потребами індивіда і суспільства, який підтримується постійними намаганнями (С. Фрайберг); процес життя особистості, в якому в гармонії перебувають рефлексивні, емоційні, інтелектуальні, поведінкові сфери (Н. Гаранін, А. Холмогорова); функція підтримання балансу між особистістю та середовищем, здатність протистояти життєвим труднощам (П. Бейкер, А. Петровський, М. Ярошевський).

Співзвучну позиції вказаних авторів до проблематики психологічного здоров'я займає підхід В. Пахальяна [7]. Автор розуміє психологічне здоров'я як динамічний стан внутрішнього благополуччя (узгодженості) особистості, що складає її сутність та дозволяє актуалізувати індивідуальні, вікові та психологічні можливості на будь-якому етапі розвитку. Тобто, дефініція психологічного здоров'я трактується як глобальний, універсальний конструкт, який охоплює індивідуальний та особистісний рівні психіки. Психологічне здоров'я в такому разі характеризується онтогенетичною динамікою та розкриває закономірності розвитку самовідношення на прикладі відношення до власного здоров'я, що дозволяє своєчасно прогнозувати ті чи інші несприятливі тенденції у становленні особистості та способи їхнього подолання.

Такі сентенції можуть стати основою нашої узагальненої позиції у розумінні актуальної проблеми, в якій конструкт *психологічне здоров'я* як базова особистісна компетенція, як інтегральний особистісний копінг-ресурс виступає потужним концептуальним засобом дослідження психологічних закономірностей конструктивного подолання кризових життєвих ситуацій (в тому числі кризи безробіття).

До найбільш вивчених особистісних ресурсів Л. Куліков відносить: активну мотивацію подолання; ставлення до стресу як до можливості набуття досвіду та особистісного зростання; силу Я-концепції; самоповагу, самооцінку, відчуття власної значущості, самодостатність; активну життєву установку;

позитивність і раціональність мислення; емоційно-вольові якості; фізичні ресурси – стан здоров'я і ставлення до нього як до цінності [6].

Велика частина перерахованих якостей максимально змістовно співвідноситься з характеристиками психологічно здорової особистості, виділеними І. Дубровіною [8]: самодостатність, інтерес до життя, свобода думки та ініціативи, активність і самостійність, відповідальність і здатність до ризику, віра в себе і повага до іншого, розбірливість у засобах досягнення мети, здатність до сильних почуттів і переживань, усвідомлення своєї індивідуальності і радісне здивування з приводу своєрідності всіх оточуючих людей, творчість в різних сферах життя і діяльності.

Це дає нам підстави стверджувати, що психологічне здоров'я виступає комплексною характеристикою інтегрального ресурсного потенціалу особистості, а в обставинах подолання кризових життєвих ситуацій – інтегральним особистісним копінг-ресурсом.

Концептуальним інструментом, продуктивним у зближенні ліній аналізу феноменів психологічного здоров'я та подолання кризи безробіття, може стати модель М. Джаходи [11]. Свій підхід вона називає соціально-психологічним, підкреслюючи важливість обох складових в розумінні безробіття. Формулюючи своє бачення психологічної сутності безробіття, вона вперше вводить два евристичних поняття – явної і латентної функції трудової зайнятості [11, с. 184].

Автор розглядає трудову зайнятість як соціальний інститут, чия організація і правила функціонування приписують людині, включеній в нього, деякі неминучі форми поведінки і суб'єктивного досвіду. Це відбувається незалежно від того, подобається людині її робота чи ні. Забезпечення прибутку і засобів до існування – прямий наслідок, або явна функція включення у трудову зайнятість. На це звертають увагу практично всі дослідники, часто не помічаючи його латентних функцій, які можна виявити в ситуації втрати роботи. М. Джахода виділяє п'ять таких функцій: 1) праця в силу своєї регулярності і певного часового розпису структурує повсякденне життя людини, робить його впорядкованим, вписує в ритми більш широких соціальних спільностей. Зазвичай безробітні відчувають труднощі в організації своєї поведінки, що позначається на їх мотивації і самопочутті; 2) трудова зайнятість передбачає регулярну взаємодію з колегами, іншими людьми, що створює передумови для встановлення професійних і дружніх контактів, розширення соціального горизонту людини. Взаємодія з колегами не тільки розширює досвід спілкування, але і виступає амортизатором багатьох проблем, що виникають в професійній діяльності і за її межами. Безробіття в значній мірі депривує міжособистісні контакти і спілкування; 3) праця – механізм залучення людини до колективних цілей, оскільки формує не лише зміст індивідуальних трудових цілей, але і пов'язує їх з цілями інших людей і організацій. Це робить людську працю осмисленою, підтримує в людині почуття загальної компетентності. Часто безробітні відчувають безцільність існування і непотрібність; 4) зайнятість формує соціальний статус людини, оскільки пов'язана з виконанням певних ролей на певних позиціях в соціальній структурі суспільства. З одного боку, це впливає на формування персональної ідентичності і самооцінки, з іншого боку, позначається на соціальному статусі інших членів сім'ї і сім'ї в цілому. Втрата роботи переводить людину в ряди аутсайдерів, маргіналів. При цьому психологічні проблеми виникають не тільки у безробітного, але і членів його сім'ї; 5) участь у трудовій зайнятості спонукає до регулярної активності. Відсутність роботи підвищує апатію і безробітним доводиться прикладати додаткові зусилля для самостимуляції.

Якщо всі п'ять функцій депривовані, то висока ймовірність розвитку кризи, подальший сценарій протікання якої може відбуватися вже за деструктивною логікою.

Модель М. Джаходи має високу евристичну цінність, що дозволило їй дуже довго перебувати у фокусі теоретико-концептуальних пріоритетів західних і вітчизняних дослідників проблеми безробіття. Резюмуючи викладені ідеї, слід погодитися з нею в розумінні важливості конституюючої функції трудової зайнятості. Втрачаючи роботу, людина не просто втрачає засоби до існування, а цілий комплекс важливих зв'язків із соціальною реальністю. Проте залишається відкритим питання: як депривація явних і латентних функцій трудової зайнятості «переробляється» особистістю і перетворюється в умову і відправну точку конструктивного подолання кризи безробіття?

На нашу думку, можливою відповіддю на це запитання може стати ідея про базовий рівень психологічного здоров'я особистості, конституююча роль якого полягатиме в забезпеченні психологічного ресурсу її захисту, який виконає роль амортизатора сукупного впливу деформації означених латентних функцій, і, таким чином, забезпечить нівелювання негативних психологічних наслідків професійної депривації, викликані безробіттям.

У річищі означеної логіки нашого аналізу хотілося б згадати підхід П. Уорра [12]. Головною складовою підходу П. Уорра є «вітамінна» модель, згідно з якою на психічне здоров'я і поведінку людини в сфері зайнятості впливають дев'ять професійно релевантних параметрів її життєвого середовища: 1) можливість контролювати все, що відбувається і приймати рішення у своїй роботі; 2) можливість використовувати і розвивати свої професійні вміння і навички; 3) особливості цілей і способів залучення до діяльності; 4) різноманітність і варіативність умов праці; 5) прозорість, передбачуваність професійного середовища; 6) можливість заробляти; 7) фізична безпека; 8) можливість встановлення і підтримання міжособистісних контактів; 9) престижність соціального статусу. Депривація будь-якого із зазначених параметрів викликає негативний резонанс у площині психологічного самопочуття, що в ситуації безробіття є очевидним. З іншого боку, загальний депривуючий потенціал ситуації безробіття – феномен нелінійний і відносний, який

визначається співвідношенням витрат і зисків для особистості при переході зі стану зайнятого в стан безробітного.

Ще однією ключовою складовою підходу П. Уорра виступають уявлення про базис психологічного здоров'я, який утворюють чотири взаємодіючих фактори: емоційне благополуччя, компетентність, рівень особистої автономії, рівень життєвих домагань. Вони стійкі у часі і впливають на рівень психологічної вразливості в ситуації безробіття [12].

Такі аргументи є свідченням щільної кореляції між факторами психологічного здоров'я особистості та змістовно-процесуальними і результативними показниками подолання кризи, викликаній втратою роботи. Хоча стверджувати про лінійний характер такої залежності не доводиться.

Таким чином, на підставі теоретичного аналізу було здійснено конкретизацію психологічного змісту концепту *психологічне здоров'я*, яке в обставинах подолання кризових життєвих ситуацій виступає комплексною характеристикою інтегрального ресурсного потенціалу особистості, її інтегральним особистісним копінг-ресурсом. На нашу думку, концепт *психологічне здоров'я* в якості інтегрального особистісного копінг-ресурсу дозволяє забезпечити репрезентативну методологічну основу для розуміння змістових і результативних параметрів подолання кризи зайнятості у безробітних.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Сучасна практика операціоналізації різних особистісно-середовищних характеристик в якості копінг-ресурсів показала, що «парціальний» підхід щодо диференціації ресурсів є неефективним, коли мова йде про вивчення такого складного за своєю структурною архітектонікою та індивідуального за своїми динамічними і результативними параметрами процесу як подолання кризових життєвих ситуацій.

В рамках теоретичного дослідження було розглянуто ресурсний потенціал подолання кризи зайнятості у безробітних з позиції аналізу їх особистісних ресурсів, а також запропоновано підхід, який дозволив вивчати ресурсні кондиції особистості у формі цілісного, інтегрального утворення.

В ході здійсненого аналізу було зроблено спробу концептуальної верифікації поняття *психологічного здоров'я* як одного з важливих психологічних конструктів для фіксації процесів, які розгортаються у площині подолання кризових життєвих ситуацій.

Психологічний аналіз категорії *психологічного здоров'я* як інтегрального ресурсу особистості (копінг-ресурсу) забезпечив змістовну конкретизацію якості особистісного резерву подолання такої кризової життєвої ситуації як безробіття, а також розуміння важливості тієї ролі, яку відіграє особистісна детермінанта у психосоціалній адаптації безробітних. Це дає підстави розробляти її в якості найбільш евристичного понятійного еквіваленту для аналізу змістовно-процесуальних і результативних параметрів подолання кризи безробіття.

Перспективи подальших розвідок в даному напрямку пов'язані з вивченням каузального характеру взаємозалежності між факторами психологічного здоров'я особистості і результативними параметрами подолання кризових життєвих ситуацій.

Список використаних джерел

1. Богомолов А.М. Личностный адаптационный потенциал в контексте системного анализа / А.М. Богомолов // Психологическая наука и образование. – 2008. – № 1. – С. 67-73.
2. Варій М.Й. Психологія особистості: навч. посіб. / М.Й. Варій. – К.: Центр учб. л-ри, 2008. – 592 с.
3. Водопьянова Н.Е. Психодиагностика стресса. / Н.Е. Водопьянова – СПб.: Питер, 2009. – 225 с.
4. Двіжона О.В. Вплив чинників на порушення психічного здоров'я дітей із дискантних сімей / О.В. Двіжона // Психологічні перспективи. – Вип. 13. – Луцьк : РВВ – Вежа Волин. нац. ун-ту імені Лесі Українки, 2009. – С. 107-114.
5. Корольчук В.М. Обґрунтування організаційної моделі дослідження стресостійкості особистості / В.М. Корольчук // Проблеми екстремальної та кризової психології. – 2010. – Вип.7. – С. 210-218.
6. Куликов Л.В. Психогигиена личности: Основные понятия и проблемы / Л.В. Куликов – СПб.: Изд-во СПбГУ, 2004. – 464 с.
7. Пахальян В.Э. Развитие и психологическое здоровье [Текст] / В.Э. Пахальян. – СПб. : Питер, 2006. – 240 с.
8. Практическая психология образования: учеб. пособие / под ред. И.В. Дубровиной. – СПб.: Питер, 2004. – 592 с.
9. Соловьева С.Л. Ресурсы личности [Электронный ресурс] / С.Л. Соловьева // Медицинская психология в России: электронный научный журнал. – 2010. – № 2.
10. Шкуратова И.П. Личностные ресурсы как фактор совладания с кризисными ситуациями / И.П. Шкуратова, Е.А. Анненкова // Психология кризиса и кризисных состояний. Междисциплинарный ежегодник. – 2007. – Вип. 4, – С. 17-23.
11. Jahoda M. Work, employment, and unemployment: values, theories, and approaches in social research / M. Jahoda // American Psychologist. – 1981. – Vol. 36, № 2. – P. 184-191.
12. Warr P. Work, unemployment, and mental health / P. Warr. – Oxford: Oxford university press, 1987. – 361 p.

References

1. Bogomolov A.M. Lichnostnyj adaptacionnyj potencial v kontekste sistemnogo analiza / A.M. Bogomolov // Psihologicheskaja nauka i obrazovanie. – 2008. – № 1. – 67-73 s.
2. Variy M.Y. Psihologhiya osobystosti: navch. posib. / M.Y. Variy. – K.: Tsentр uchb. l-ry, 2008. – 592 s.
3. Vodop'janova N.E. Psihodiagnostika stressa. / N.E. Vodop'janova – SPb.: Piter, 2009. – 225 s.
4. Dvizhona O.V. Vplyv chynnykiv na porushennya psykhičnoho zdorov'ya ditey iz dyskantnykh simey / O.V. Dvizhona // Psihologichni perspektyvy. – Vyp. 13. – Luts'k : RVV – Vezha Volyn. nats. un-tu imeni Lesi Ukrayinky, 2009. – 107-114 s..
5. Korol'chuk V.M. Obgruntovannya orhanizatsiynoyi modeli doslidzhennya stresostiykosti osobystosti / V.M.Korol'chuk // Problemy ekstremal'noyi ta kryzovoyi psykholohiyi. – 2010. – Vyp.7. – 210-218 s.
6. Kulikov L.V. Psihogigiena lichnosti: Osnovnye ponjatija i problemy / L.V. Kulikov – SPb.: Izd-vo SPbGU, 2004. – 464 s.
7. Pahal'jan V.Je. Razvitie i psihologicheskoe zdorov'e [Tekst] / V.Je. Pahal'jan. – SPb. : Piter, 2006. – 240 s.
8. Prakticheskaja psihologija obrazovanija: ucheb. posobie / pod red. I.V. Dubrovinoj. – SPb.: Piter, 2004. – 592 s.
9. Solov'eva S.L. Resursy lichnosti [Jelektronnyj resurs] / S.L. Solov'eva // Medicinskaja psihologija v Rossii: jelektronnyj nauchnyj zhurnal. – 2010. – № 2.
10. Shkuratova I.P. Lichnostnye resursy kak faktor sovladanija s krizisnymi situacijami / I.P. Shkuratova, E.A. Annenkova // Psihologija krizisa i krizisnyh sostojanij. Mezhdisciplinarnyj ezhegodnik. – 2007. – Vyp. 4, – 17-23 s.
11. Jahoda M. Work, employment, and unemployment: values, theories, and approaches in social research / M. Jahoda // American Psychologist. – 1981. – Vol. 36, № 2. – P. 184–191.
12. Warr P. Work, unemployment, and mental health / P. Warr. – Oxford: Oxford university press, 1987. – 361 p.

Резюме. Стаття посвящена обоснованию концептуального потенциала понятия «психологическое здоровье» как одного из важнейших психологических конструктов для фиксации процессов, разворачивающихся в плоскости преодоления критических жизненных ситуаций. В рамках теоретического исследования был рассмотрен ресурсный потенциал преодоления кризиса занятости у безработных с позиций анализа их личностных ресурсов, а также предложен подход, который позволил изучать ресурсные кондиции личности в форме целостного, интегрального образования.

Ключевые слова: психологическое здоровье, преодоление, копинг-ресурсы, кризис безработицы, личность.

Summary. The article deals with grounding conceptual potential of notion of «mental health» as one of important psychological constructs for fixating processes that unfold in the plane of overcoming crisis life situations. Within the theoretical study the resource potential of the employment crisis overcoming of unemployed with position of analysis of their personal resources is considered, as well as an approach that allowed studying resource conditions of personality in the form of a holistic, integral entity is suggested.

Key words: mental health, overcoming, coping resources, the crisis of unemployment, personality.

УДК 261.5 + 81'23

Н.М. САВЕЛЮК

ЕЛЕМЕНТИ РЕЛІГІЙНОГО ДИСКУРСУ В ОСВІТНЬО-ВИХОВНОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ

У статті теоретично обґрунтовується значення складових релігійного дискурсу в освітньо-виховному просторі сучасної України. Розглядаються поширені варіанти наукового розуміння поняття «дискурс». Аналізуються сутність та основні елементи релігійного дискурсу, а також загальна специфіка їх використання у педагогічних умовах освітніх закладів.

Ключові слова: освітньо-виховний простір, дискурс, релігія, релігійний дискурс, цінності.

Постановка проблеми. Складні суспільно-політичні та історичні катаклізми змушують Україну вкотре шукати шляхи виходу з гострої кризи, причому кризи, принаймні у своїх первинних першовитоках, не тільки й не стільки фінансово-матеріальної чи політичної, скільки глибинно-духовної. Відповідно, одна з основних складових подолання несприятливих перипетій державного розвитку пов'язана із трансформаціями системи вітчизняної освіти, про що вже чимало проголошувалося й документально фіксувалося, чимало і зроблено на цьому шляху. Визначено ключовий вектор становлення даної системи – інтеграція в європейський освітній простір як одночасно і демократичний, і прагматичний.